

PROMIŠLJANJA O ŽIVOTU I SMRTI NA GROBU MAHMUDA DERVIŠA

Nekoliko dana po našem povratku iz, kako se donedavno smatralo, buduće države Palestine, a što je danas najveći zatvor na svetu (Gaza) i najveća čekaonica na svetu (Zapadna obala), usnio sam jedan san.

Bio sam sâm i stajao sam go do pojasa u pustinji od peščara. Nečija ruka naposljetku pokupi malo te prašnjave zemlje s tla i baci je na moje grudi. Bio je to pre uviđavan nego agresivan čin. Zemlja ili pesak se, pre no što me dotakoše, prometnuše u iscepane komade tkanine, verovatno pamučne, koji mi se omotaše oko poprsja. Potom se te iskidane rite još jednom prometnuše i postadoše reči, fraze. Koje nisam ispisao ja, već to mesto.

Sećajući se tog sna, izmišljena reč *zbrisište* padala mi je na um. Neprestano. *Zbrisište* opisuje mesto ili mesta gde je sve, materijalno i nematerijalno, pometeno, pokradeno, zbrisano, oduvano, isušeno – sve sem opipljive zemlje.

* * *

Ima jedno brdašce koje se zove Al rabve na zapadnom obodu Ramale, na kraju Tokijske ulice.

Nadomak vrha tog brda sahranjen je pesnik Mahmud Derviš. To mesto nije groblje.

Ulica se zove Tokijska zato što vodi do gradskog Kulturnog centra, koji je u podnožju brda i sagrađen je zahvaljujući japanskim donacijama.

Upravo je u tom centru Derviš pročitao nekoliko svojih pesama poslednji put – premda niko onomad nije pretpostavio da će to biti poslednji. Šta znači reč *poslednji* u trenutima utučenosti?

Otišli smo da posetimo grob. Tamo je nadgrobnni kamen. Iskopana zemlja je još gola, a ožalošćeni su na njoj ostavili male snopove zelene pšenice – kao što je nagovestio u jednoj od svojih pesma. Tu su i crvene sase, papiri, fotografije.

Želeo je da bude sahranjen u Galileji, gde se rodio i gde njegova majka i dalje živi, ali Izraelci su to zabranili.

* * *

Na sahrani se okupilo nekoliko desetina hiljada ljudi tu, na Al rabveu. Njegova devedesetšestogodišnja majka im se obratila. „On je sin svih vas“, rekla je.

U kakvoj tačno areni govorimo kad govorimo o voljenima koji tek što su umrli ili poginuli? Čini nam se da naše reči odjekuju u sadašnjem trenutku koji je više sadašnjost od onih koje inače živimo. Uporediv s trenutcima vođenja ljubavi, suočavanja s neposrednom opasnošću,

donošenja nepovratne odluke, igranja tanga. Ne odzvanjanju naše reči u areni večnog, ali moguće je da jesu u nekoj maloj galeriji te arene.

* * *

Na sad pustom brdu, pokušao sam da se setim Derviševog glasa. Imao je spokojan glas pčelara:

*Sanduk od kamena
gde živi se i mrtvi kreću u suvoj ilovači kao pčele zatočene u saću
u košnici
i svaki put kad opsada se stegne, stupaju u cvetni štrajk glađu
i traže od mora da pokaže im izlaz u slučaju nužde.*

Setivši se njegovog glasa, osetio sam potrebu da sednem na opipljivu zemlju, na zelenu travu. Tako sam i učinio.

Al rabve na arapskom znači „brdo pod zelenom travom“. Njegove reči su se vratile odakle su došle. I ne postoji više ništa. Jedno ništa koje zajedno deli pet miliona ljudi.

Susedno brdo, 500 metara dalje, služi kao deponija. Vrane ga obleću. Neka deca kopaju po đubretu.

Kad sam seo na travu, pored njegovog sveže iskopanog groba, dogodilo se nešto neočekivano. Da bih ga odredio, moram da opišem jedan drugi događaj.

* * *

Odigrao se pre nekoliko dana. Moj sin Iv je vozio i išli smo ka gradu Kluzu u francuskim Alpima. Prethodno je padao sneg. Padine, polja i drveće bili su beli, a belina prvog snega često dezorijentiše ptice, remeti im osećaj za udaljenost i pravac.

Najednom, jedna ptica udari u vetrobransko staklo. Iv ju je posmatrao u retrovizoru i video kako je pala kraj puta. Zakočio je i vratio se. Ptica je bila mala, crvendać, ošamućena ali živa, žmirkavih očiju.

Podigao sam ga iz snega. Bio je topao u mojoj ruci, vrlo topao, a mi smo se odvezli dalje.

S vremena na vreme bih ga pogledao. Za pola sata je umro. Podigao sam ga da ga ostavim na zadnje sedište. Da, bio je mužjak. Iznenadila me je njegova težina. Bio je lakši nego kad sam ga pokupio sa snega. Prebacivao sam ga iz ruke u ruku da proverim. Kao da mu je njegova energija dok je bio živ, njegov napor da preživi, dodatno davala na težini. Sad je bio gotovo bez ikakve težine.

Kad sam seo na travu na brdu Al rabve, dogodilo se nešto slično. Mahmudova smrt izgubila je težinu. Preostale su samo njegove reči.

* * *

Meseci su prošli, svaki ispunjen strepnjom i mukom. Katastrofe se ulivaju u deltu koja nema ime, a daće joj ga geografi, koji će stići kasnije, mnogo kasnije. Ništa drugo danas ne preostaje nego da se pokuša hoditi ljutim vodama te bezimene delte.

* * *

Gaza, najveći zatvor na svetu, pretvara se u klanicu. Reč *pojas* (od Pojas Gaze) natapa se krvlju, isto kao reč *geto* pre 65 godina.

Danju i noću, bombe, granate, fosforno oružje, minobacačke projekte, mitraljeske rafale izraelska vojska ispaljuje iz vazduha, s mora i kopna na 1,5 miliona civilnih stanovnika. Procena broja osakaćenih i mrtvih raste sa svakim novim izveštajem međunarodnih novinara, kojima je Izrael bez izuzetka zabranio da ulaze u Pojas Gaze. No, ključna konstantna računica kaže da na jednu izraelsku žrtvu ide sto palestinskih žrtava, od kojih su polovina žene i deca. To predstavlja masakr. Većina domova nema ni vodu ni struju; bolnicama nedostaju doktori, lekovi i generatori. Masakr sledi nakon blokade ili opsade.

Izvesni glasovi u svetu izražavaju protest. Ali vlade bogatih, ponositi vlasnici nuklearnog oružja sa svojim svetskim medijima, uveravaju Izrael da će zažmuriti na nedela njegovih vojnika.

* * *

„Mesto gde nam plač ulazi u san“, napisala je kurdska pesnikinja Bedžan Matur, „mesto gde nam plač ulazi u san i nikad ne odlazi.“

Ništa sem zbrisane zemlje.

* * *

Vraćam se, četiri meseca ranije u Ramalu, na jedan napušteni parking, koji je kao radni prostor preuzela mala grupa palestinskih slikara i vajara, među kojima je i vajarka po imenu Randa Mada. Gledam jednu instalaciju koju je ona osmislila i napravila, pod naslovom Lutkarsko pozorište.

Bareljef ramena, licâ i ruku napravljen je na okviru od žice, poliestera, fiberglasa i gline. Površine su mu obojene – pomalo zagasite nijanse zelene, smeđe, crvene. Dubina tog reljefa je otprilike ista kao ona na Gibertijevim bronzanim vratima Firentinske katedrale, a skraćena i iskrivljena perspektive su rešeni gotovo s istim majstorstvom. (Nikad ne bih rekao da je umetnica tako mlada. Ima 26 godina.) Zid tog bareljefa, zgusnutošću i ceremonijalnim bojama, liči na „živu ogradu“, na koju podseća publika u teatru kad se gleda s pozornice.

Ispred, na podu, nalaze se figure dve žene i jednog čoveka u prirodnoj veličini. Napravljene su od istih materijala, ali s više zagasitih boja.

Jedna je nadomak publici da je dotakne, druga je udaljena dva metra, a treća dva puta dalje. Nose svakodnevnu odeću, onu koju su odlučili da obuku tog jutra.

Tela su im prikačena na uzice koje vise s tri vodoravna štapa, koji opet vise sa stropa. Te figure su lutke, a njihovi štapovi kontrolne poluge za odsutne ili nevidljive lutkare.

Mnoštvo figura na bareljefu gleda to što vidi pred očima i krši ruke. Ruke su im poput jatâ peradi.

Krše ruke jer ne mogu da se umešaju. One su bareljef, nisu trodimenzionalne, pa ne mogu da uđu i intervenišu u opipljivom, stvarnom svetu.

Neke liče na komentatore, neke na anđele, neke na glasnogovornike vlada, neke na predsednike, neke na demone. Sve izražavaju nemoć. Zajedno i sveukupno, uprkos kršenju ruku, predstavljaju muk.

Tri trodimenzionalne, ustreptale figure prikačene za uzice nevidljivih lutkara, bacaju se na tlo, ničice. Iznova i iznova, sve dok im se glave ne polupaju. Njihove ruke, poprsja i lica grče se u agoniji. Koja nema kraja. To se vidi po njihovim stopalima. Iznova i iznova.

Mogao bih da hodam između nemoćnih posmatrača bareljefa i oborenih žrtava na tlu. Ali ne činim to. Ima neke snage u tom delu koju sam retko kad video. Ono je zauzelo samo tlo na kojem stoji. Pretvorilo je stratište između nestvarnih posmatrača i žrtava u agoniji u sveti prostor. Promenilo je površinu parkinga u *zbrisište*.

To nezaboravno delo nagovestilo je Pojas Gaze.

* * *

Grob Mahmuda Derviša na brdu Al rabve danas je, prema odluci palestinskih vlasti, ograđen, a iznad njega je sagrađena staklena piramida. Više nije moguće čučati pored njega. Njegove reči, međutim, čujne su našim ušima i takve će i ostati, te ih možemo ponavljati.

*Moram da poradim na geografiji vulkana
Od pustoši do razvalina
Od vremena Lotovog do Hirošime
Kao da nikad još živeo nisam
Sa strašću koju ću tek da spoznam
Možda je Sad odmaklo još dalje
A juče prišlo bliže
Pa uzimam Sad za ruku da hodamo po rubu istorije
I izbegnemo ciklično vreme
Sa svojim haosom od planinskih koza
Kako se moje sutra može spasiti?
Brzinom elektronskog vremena
Ili sporošču mog pustinjskog karavana?
Imam posla do svog kraja
Kao da sutra videti neću
I imam posla za danas koje nije tu
Pa slušam
Tiho tiho
Mravinji otkucaj rođenog srca...*

Ramala i Ot Savoia, rana jesen 2008.

(S engleskog preveo Igor Cvijanović)